

תורה ודעת

גליון מיוחד
לרגל
יום הכיפורים

יו"ל ע"י 'קהל עדת ירושלים' ❖ גליון 89 ❖ ערב יום הכיפורים תשס"ט

בעניינא דיוסא

מתורתו של רבינו הגאון רבי לייב מינצברג שליט"א

עבודת יום הכיפורים - 'לפני ה'

שכל עניינו של הזכרת השם המפורש בוידוי הוא כדי שיהיה הוידוי לפני ה', לכן גם תיקנו שיהיו עשרה הוידוים בעת התפילה, שאז נחשב גם כן כוידוי לפני ה', שהרי התפילה היא עמידה לפני ה', וכדכתיב גבי תפילת אברהם אע"ה - **ואברהם עומד עומד לפני ה'**. וכדאיתא

- **המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכיה כנגדו** (סנהדרין כב). וכן נפסק בשו"ע - **המתפלל יחשוב כאילו שכיה כנגדו** (או"ח סימן צח ס' א).

ונראה הטעם בזה דבעינן שיהיה הוידוי לפני ה' ודווקא בשם המפורש, דהיינו כעין שמצינו שביום הכיפורים נכנסים לרצות את דמי החטאות לפני ה' בקודש הקדשים לפני ולפנים, כי כך הוא סדר בקשת ריצוי וכפרה גדולה שצריכים לבוא עד לפני ה'.

שבשעה שבאים לבקש כפרה על ריבוי חטאים, אזי סדר הבקשה הוא לבוא לפני ה' ממש, שנגשים עד אל פני המלך ומחלים את פניו בבקשת ריצוי ופיוס. ובמיוחד כפרה גדולה זו שבאים לכפר על כל חטאי עם ישראל, על הזדונות והשגגות הקלות והחמורות שעברו במשך כל השנה כולה, על כן צריך לבוא להתחנן אל פני המלך בקירוב מקום להתרצות לפניו. ורק באופן זה משיגים כפרה גדולה זו. וכדכתיב

המשך בעמוד הבא

וד' בחזרת הש"ץ, ושתי פעמים אחד במנחה (ערב יו"כ), ואחד במערב, כנגד עשר פעמים שהיה כהן גדול מזכיר את השם ביו"כ (סימן תרכ"ס"ב). והוא מדברי הטור בסימן זה, ועיי"ש בטור שהביא מנהגים נוספים במניין העשרה וידוים.

והיינו כאמור שכל דבר שהוא מעיקרי עבודת היום שונין אותו עשרה פעמים, והוידוי הוא הרי עיקר מצוות היום שחייבים לשוב בתשובה ולהיטהר לפני ה' מכל חטאתינו, ולכן תיקנו עשרה וידוים.

ועיין בשער הציון שם שכתב - **ומה שאומר במערב עוד פעם אחת בתוך סליחות, לא חשיב, דלא חשיב אלא מה שאומרים בתפילה**. ולפי דבריו, יש בזה טעם נוסף למה שמתוודים במנחה ערב יו"כ, כדי שיהיו עשרה וידוים. שהרי מה שמתוודים בערבית אינו נחשב כיון שאינו נאמר בתוך התפילה.

ולפי דברינו מבואר הדבר היטב, דמכיוון

א. לפני ה' תטהרו

בגמרא - **תנו רבנן, עשר פעמים מזכיר כהן גדול את השם בו יום, שלשה בוידוי ראשון, ושלשה בוידוי שני, ושלשה בשעיר המשתלח, ואחד בגורלות** (יומא לט: וירושלמי יומא פ"ג ה"ז).

משמע שהזכרת השם הוא מעיקרי עבודת היום, ומשום כך חוזרים ושונין אותו עשר פעמים, וכעניין דמצינו בר"ה שאין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות ועשרה שופרות. משום ששלשה דברים אלו הם עיקר עבודת היום בר"ה.

והנה עבודת היום המפורשת בתורה הוא הוידוי והחטאת, ונראה דהזכרת שם המפורש הוא משום דכתיב - **לפני ה' תטהרו**, וככל שהוא בשם המפורש הוא יותר בחינת לפני ה', ושלימות הוידוי כשהוא נאמר לפני ה', ולכן מזכיר את השם עשר פעמים בוידוי ובגורל.

ועיין במשנה ברורה - **וצריך כל יחיד לומר עשר וידוים ביו"כ לפחות, ד' בארבע תפלות,**

טא מלא ברכות

ברכת מזל טוב חמה ולבבית שלוחה בזה

לכבוד מורינא ורבינא שליט"א

ולבנו הרב שלמה מינצברג שליט"א

לרגל השמחה השרויה במעונם בהולדת הנכד / הבן

יהא רעווא משמיא שייכו לרוות ממנו ומכל משפחתם רוב נחת דקדושה, ויארץ ה' ימיו על ממלכתו להנהיגנו, ולהפיץ מעיינות תורתו הברוכים מתוך רוב שמחה והרחבת הדעת וכל מילי דמיטב

קהל עדת ירושלים

מערבת תורה ודעת
מאחלת לכל בית ישראל
גמר חתימה טובה

המשך מעמוד הקודם

- שובה ישראל עד ה' אלוֹקֶיךָ (הושע יד-ב). וגם עתה נאום ה' שובו עדי בכל לבבכם ובצום ובבכי ובמספד (יואל ב-ב).

ב. כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם

בכל הזכרת שם המפורש היה גם כריעה והשתחוואה של הכהנים והעם העומדים בעזרה, ואם כן הרי היו עשר השתחוואות ביום הכיפורים. ובפשטות ההשתחוואה נובעת מטעם מצב הקירבה לפני ה', שבכל עת כאשר באים לפני ה' מתחייבים בהשתחוואה, וכמו שמצינו במצוות ראייה ברגלים שבאים לפני ה' בהשתחוואה, כפי שקבעו בתפילה – ואין אנחנו יכולים לעלות וליראות ולהשתחוות, וכן – ושם נעלה ונראה ונשתחוה. וכדכתיב – רוממו ה' אלוֹקֵינוּ והשתחוּ להדום רגליו (תהילים צט) דכבוד ה' מחייב השתחוואה לפניו שמשמעותה היא הכנעה והתמסרות גמורה, כאומר למלך שלך אני, עפר אני תחת כפות רגליך. וכן מצינו בסדר עבודת בית המקדש במסכת תמיד, שעל כל כניסה לקודש היתה השתחוואה.

אכן נראה שההשתחוואות ביום הכפורים במקדש וכן בזמן הזה, הוא גם מצד עצם עניינו של עבודת היום. דכשבאים לפניו להתכפר נופלים על פניהם בפישוט ידים ורגלים¹ ומבקשים מחילת עוונות, וכעניין שנאמר במשה רבינו ע"ה כאשר ביקש לכפר על חטאת עם ישראל – ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי וגו' (דברים ט-כה). ועיין בטור או"ח סימן קלא דמהאי קרא הוא מקור הדין דנפילת אפיים אחר תפילה.

ועיין במה שכתב רש"י שהיו מתוודים בעת ההשתחויה בבית המקדש שפירש על דברי הגמרא – עומדים צופים ומשתחוים רווחים – וכשמשתחוים ונופלים נעשה להם נס, והמקום מרחיב עד שיש ביניהם ארבע אמות, שלא ישמע איש וידוי של חברו, שלא יכלם (רש"י יומא דף כא.). הרי מפורש להדיא שבשעת השתחוואה היו מתוודים.

והטעם משום שבקשה זו על מחילת עוונות, היא בקשה הבאה מעומק הלב ומתוך ביטול

1. עיין רמב"ם – כריעה האמורה בכל מקום, על ברכים, קידה על אפים, השתחויה זה פישוט ידים ורגלים, עד שנמצא מוטל על פניו ארצה. וכו'. ואסור לעשות השתחויה על האבנים אלא במקדש (הלכות תפילה ונשיאת כפים פ"ה ה"ג):

גמור ומסירות נפש. כאדם הבא לפני המלך ומשתטח לפניו ומבקש בכל מאודו ובכל נפשו, כי הוא מוכרח שהמלך ימלא בקשתו ואם לא למה לו חיים, והרי הוא נכון למסור עצמו למיתה למען זה כי אין לו חפץ בחיים כי אם כשימחלו עוונותיו. וכמו שאומרים בשיר המעלות ממעמקים (תהילים קל), 'נפשי לה' משומרים לבוקר'. וכן במזמור 'אלֹהֵי ה' נפשי אשא' (מזמור כה) שעל פי הזהרה הוא המזמור שצריך לאמרו בעת נפילת אפיים אחר התפילה, ותוכן המזמור הוא על מחילת חטאים – חטאות נעורי ופשעי אל תזכר, וגו'. למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא, וגו'.

ומצינו שעניינו של נפילת אפיים אחר התפילה, הוא בקשת כפרה ומחילת עוונות, הן במזמור הנזכר 'אלֹהֵי ה' נפשי אשא'². ואף למנהג שנהגו לומר 'ה' אל באפך תוכיחני' (תהילים ח) פותחים לפני כן בתחינה מעניין ויודי מחילת עוונות – רחום וחנון חטאתי לפניך וכו'.

ולכן ביום הכיפורים שהוא יום בקשת סליחה ומחילה, משתחוים ונופלים על פניהם, ומבטאים בזה הכנעה וביטול גמור, ומסירות נפש עבור בקשת הסליחה והמחילה.

ובזה דומה עניין יום הכפורים לעניינו של נפילת אפיים, שזמנו הוא אחר התפילה. וכן אחר הסליחות בחדש אלול ובעש"ת, ואחר ראש השנה שהוא יום התפילה הגדול ועבודת ה' מלכיות זכרונות ושופרות, ואחר כל זה, בא יום הכיפורים שהוא נפילת אפיים הגדול, השתחוואה בפישוט ידים ורגלים ומסירות נפש לפני ה', לבקש מלפניו שיתרצה לנו.

ועיין רמב"ם – מנהג פשוט בכל ישראל שאין נפילת אפים בשבתות ובמועדים ולא בראש השנה וכו', וביום הכיפורים בלבד נופלים על פניהם בכל תפלה ותפלה, מפני שהוא יום תחנה ובקשה ותענית (הלכות תפילה ונשיאת כפים פ"ה הט"ו).

[ועיין בבית יוסף (סי' קלא) שהביא דברי הזהר"ק על נפילת אפיים שעניינו מסירת נפש, ומכפר אפילו על חטאים שאין מתכפרים אלא 2. ועיין מג"א סימן קלא שמנהג בני אשכנז להמנע מלאמרו מפני הסכנה, ואומרים רחום וחנון, ומנהג בני ספרד לאמרו אלא שאין נופלים על פניהם מפני טעם זה.

3. וגם בנפילת אפיים מצינו דבעינן בחינה זו דלפני ה', כדאיתא בב"י (סימן קלא) בשם מהר"ל דאין נופלים אלא לפני ספר תורה וסימן לדבר דכתיב במלחמה העי (יהושע ז, ו) ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה'.

במיתה – רבי שמעון פתח לדוד אליך ה' נפשי אשא אליך בך בטחתי וגו'. כדין בעי ליה לבר נש לאחזאה גרמיה בתר דסיים צלותא דעמידה כאלו אתפטר מן עלמא, דהא אתפרש מן אילנא דחיי, וכו'. ויחזי בר נש גרמיה כאילו פטיר מן עלמא וכו' ותקונא דא בעי בכוונא דלבר נש וכו' קב"ה מרחם עליו ומכפר ליה לחוביה. זכאה הוא בר נש דידע למפתי ליה ולמפלח למאריה ברעותא ובכוונא דלבר נש וכו' (זוהר ח"ג דף קכ:).

וביאור הדבר שאין בקשת כפרה ומחילה כשאר בקשות, שהאדם ניגש ועומד לפני ה' ומבקש כל רצונו. כי אחר שחטא ובגד במלכו והלך מעם פניו, אזי עתה כאשר רוצה לחזור ולהיות לפניו, אין החוטא מעיז לעמוד ולבקש מאתו באופן רגיל, שתחילה צריך לבקש על עצם העמידה לפניו, שהחוטא והמורד אינו רשאי כלל לדבר לפני המלך, וכדכתיב 'כי אם עונותיכם היו מבדילים', אלא נופל לפניו בהכנעה ובבושת פנים ומשתטח ארצה בבקשה שיאזין לדברו וישמע קולו, ומבקש באופן של כלות הנפש שמתבטל ומתמסר ומכניע עצמו לגמרי לפני ה', שכל רצונו אינו אלא לבוא ולחזור להיות לפני ה', ותולה כל חייו בבקשתו, כלומר שבקשתו זו נוגעת לו עד עצם נפשו, ורק באופן זה שייך להתפייס ולהתרצות ולבקש מחילה על החטא.

וכמו שנתבאר במקו"א שהוא גם עניינו של התענית ביום הכיפורים, שאינו אוכל ואינו שותה, כיון שאינו רוצה מאומה מלבד המחילה וריצוי פני ה'.

הרי שני ענייני עבודה מיוחדים שישנם רק ביום הכפורים נובעים מכך שבאים לבקש ריצוי וכפרה. א. שבאים לפני ה' בשם המפורש ובכניסה לפני ולפנים. ב. ההשתחוואה והנפילה לפניו בפישוט ידים ורגלים בביטול והכנעה והתמסרות גמורה.

ובזה מבואר מה שיש ביום הכפורים עשר פעמים 'הזכרת השם', ועשר 'השתחוואות'. וכן עשר 'ווידוים'. והיינו דמכיוון ששלושה עניינים אלו הם מרכז ועיקר עבודת היום, לכן שונים כל אחד מהם עשרה פעמים.

מתוך ספר בן מלך
על ר"ה ויוה"כ
שיצא לאור בימים אלו

פרשת האזינו

הרי שהיתה הגזירה שלא יביאו את עם ישראל לארץ, ולפי דבריהם נמצא שבסופו של דבר על ידי ראייתו הוא גם הביא אותם במידת מה אל הארץ, שעל ידי תחנוניו הוקל תוקף הגזירה במקצת, שהוא פתח לפנייהם את הדרך שתהא נוחה להיכבש.

אולם מצינו עוד בדברי חז"ל דברים התואמים יותר את מהלך ביאורו של הרמב"ן. על הפסוק - **ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב, לאמר לזרעך אתננה הראיתיך בעיניך ושמה לא תעבור (דברים לד, ד) כתב רש"י - כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקב"ה, קיימה. (ומקורו בגמרא ברכות יח:)** וזהו לאמר, לכך הראיתיה לך, אבל גזרה היא מלפני ששמה לא תעבור, שאלולי כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם.

הרי מבואר בדברי חז"ל שהמטרה בראיית משה את הארץ היתה בכדי שיראה את הארץ הטובה שישראל נוחלים מאת ה'. והוא מה שדרשו שאמר לו ה' לספר זאת לאבות, כלומר שבזה היה משה רבינו רעיא מהימנא משותף עם האבות שרצונם לראות את עם ישראל בגדולתם ופריחתם, והראה לו הקב"ה את הארץ, בכדי שיהיה לו נייחא דרוחא לראות את שגשוגם של עם ישראל בארץ הטובה, וכמו כן ישוב לספר זאת לאבות שאף הם שותפיו לבניין העם שישמחו גם הם. ועכ"פ ממה שקשרו חז"ל את ראיית משה עם המטרה לשמח את לבב האבות ולהפיק רצונם בידיעת הצלחת בניהם וחזיתם בארץ טובה ורחבה, מבואר כדברי הרמב"ן שזוהי עניינה ותכליתה של הראיה, לראות כי זכו ישראל לארץ טובה.

והנה מה שאמר לו הקב"ה 'וראה את הארץ' אין הכוונה בזה שלולי זאת היה נאסר עליו לראות אותה. אלא שאלמלא אמר לו 'וראה' לא היה יכול לראות כי אם מה שנראה בדרך הטבע, ואף אם היה עולה למקום גבוה לא היה מסוגל לראות את כל הארץ על כל חלקיה. ואמירת ה' 'וראה' היינו הבטחה שיראהו ה' את כל הארץ בדרך נס, וכמו שאכן היה בפועל כדכתיב - **ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירחו, ויראהו ה' את כל הארץ את הגלעד עד דן. ואת כל נפתלי ואת ארץ אפרים ומנשה ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון. ואת הנגב ואת הכנען בקעת ירחו עיר התמרים עד צוער (דברים לד, א-ג).** שכל זה אין ניתן לראות כי אם בדרך נס.

נכתב ע"י הרב י. מ. ו.

ניתן בידו שיוכל לראותה מבחוץ. וביותר מפורשים הדברים בחז"ל לגבי הפרשה שם - **אמר רבי אלעזר גדולה תפילה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו, אף על פי כן לא נענה אלא בתפילה שנאמר אל תוסף דבר אלי וסמיך ליה עלה ראש הפסגה (ברכות לב:).** הרי מפורש בדבריהם שאף העליה לראש הפסגה לראות את הארץ, היתה מכח בקשתו של משה להיכנס אליה, אלא שתפילתו הועילה שניתן לו לראותה, וגם זה דרגה מסויימת של כניסה ושייכות לארץ, וכדעת רש"י.

ובמפורשים (עיין צרור המור ומשך חכמה) איתא שעל ידי ראיית משה והבטתו בארץ היתה הארץ נוחה ליכבש לפנייהם.

וכעניין שנאמר לגבי האבות דאיתא בגמרא - **קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה - משום חביבותא דאברהם הוא דקאמר ליה הכי כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו (בבא בתרא ק:).** וכן נאמר ביעקב - **'אמר רבי יצחק מלמד שקפלה הקב"ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו שתהא נוחה ליכבש לבניו' (חולין צא:).**

ומשמעות הדברים איך על ידי הליכתו של אברהם נעשית הארץ נוחה ליכבש פניהם, היינו משום שבכך נחשב שנתן לו ה' את הארץ וזכה בה בקניין מסויים, ועל ידי שכבר היה לאבות אחיזה בארץ כבר באים הבנים לזכות בה יותר בנקל, וזכותם בה יותר מבוררת. וכמו כן על ידי שזכה משה להשיג את הארץ בראייתו, והראהו ה' את כל הארץ, הרי היתה לו זכיה במידה מסויימת בה בתורת מנהיגם של ישראל, ובכך היתה הדרך סלולה לפנייהם לכבושה בכוחו של האי רעיא מהימנא.

ואף רעיון זה תואם את שיטתו של רש"י בעניין ראייתו של משה, שהיה באה עבור רצונו של משה לזכות בארץ, שגם אם לא זכה בה בכניסה בפועל, היה לו בה אחיזה פורתא במה שהראהו ה' את הארץ.

ובדומה לזה כתב בצפנת פענח להגאון מרומאצ'וב שבראייתו קידש את אוויר הארץ, וגם זה כרש"י, שעל ידי הראיה נחשב שהיה קצת בארץ, שאם לא היה בגופו מכל מקום היה בה בכוח הבטתו.

והנה לפי רש"י נמצא בזה דבר נפלא, שבמידה המסויימת שזכה לה, הרי נכנס משה לארץ עוד לפני עם ישראל, הוא נכנס ראשון וגם הוא שכיבש את הארץ לפנייהם.

והנה בעת שנגזר על משה שלא להיכנס לארץ כתיב - **ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם (במדבר כב:).**

וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה לאמר. עלה אל הר העברים הזה הר נבו אשר בארץ מואב אשר על פני ירחו וראה את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל לאחוזתה... כי מנגד תראה את הארץ, ושמה לא תבוא אל הארץ אשר אני נותן לבני ישראל (לב, מח-נב).

דבר זה שאמר הקב"ה למשה לראות את הארץ מראש הר העברים חוזר ונשנה כמה פעמים בתורה. ועצם הדבר צריך ביאור מהי חשיבותה של ראיה זו שהקב"ה מצוה עליו, ולשם מה היא באה.

ורש"י כאן כתב - **כי ידעתי כי חביבה היא לך, על כן אני אומר לך, עלה וראה.** ולפי פירוש זה מטרת הראיה היתה לצורך משה, שכיון שהקב"ה רצה לעשות לו רצונו נתן לו מתנה זו שיזכה לראות את הארץ. שכיון שכה חביבה עליו הארץ וקדושתה, אזי אע"פ שלא זכה לעבור את הירדן ולהיכנס בה בפועל בגופו, אמנם זאת ניתן לו, שיוכל לראותה בעיניו, שזה גם כן קצת שייכות וזכיה בארץ, שניתן לו לראותה.

אולם הרמב"ן בפרשת וזאת הברכה (לד, א) כתב טעם אחר במשמעות הראיה - **וטעם המראה הזאת אשר הראהו, בעבור שהיתה הארץ מלאה כל טוב, צבי לכל הארצות, ומאשר היה גלוי לפניו רוב האהבה שהיה משה רבינו אוהב את ישראל, שמחו ברבות הטובה בראות עיניו.**

ולפי זה היתה מטרת הראיה כדי להראותו את טוב הארץ שבהיותו רועה נאמן באהבתו את ישראל ישמח לבו לראות את רוב הטוב שהם נוחלים בארץ.

והנה לשון הכתוב בפסוק הראשון (מח) משמע קצת כדברי הרמב"ן שכן ההדגשה היא בה - 'וראה את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל לאחוזתה'. וכן היא המשמעות בלשון הפסוק בפרשת פינחס - 'עלה אל הר העברים הזה, וראה את הארץ אשר נתתי לבני ישראל' (במדבר כז:ב). משמע שמראה אותו את טוב הארץ אשר נותן לבני ישראל.

אולם לשון הפסוק בסוף הפרשה כאן (נב) 'כי מנגד תראה את הארץ, ושמה לא תבוא'. בזה משמע שההדגשה היא על זכיתו של משה עצמו בארץ, שאומר לו הקב"ה כי רק מנגד יראה את הארץ וזה יהיה אחיזתו בה, אולם לא יבוא אליה. והיינו כרש"י שהראהו לו מצד חביבות הארץ אצל משה.

וכן בלשון הכתוב בפרשת ואתחנן - 'עלה ראש הפיסגה ושם עיניך - וראה בעיניך, כי לא תעבור את הירדן הזה' (דברים כג:ו). משמע שהראיה היא תחליף לכניסה לארץ, שכיון שלא יעבור, אולם זאת

הקטורת לפני ולפני

ומה"ט גם בעינן שהקטורת ביוהכ"פ תהיה דקה מן הדקה, ושאר ימות השנה סגי בדקה, שדק מן הדק כשמקטירים אותה טבעה שמתרבה עשנה ומתפשט למעלה ולצדדים ואינה מתמהמה, וכן ראוי לקטורת שלפני ולפנים, אכן בהקטרה שבהיכל ראוי שתתמר כמה שיותר זמן, ותימורת הענן יעלה לאטו, ע"כ באה רק מן הדקה, ורק להעלאת העשן לכיסוי הכפורת ביום הכיפורים, צריך לדקה מן הדקה, ולצורך זה שחקו את הקטורת שחיקה נוספת, שהיא סיבה להעלות ולהרבות עשנה, ולפי"ז נראה שבכל ימות השנה עדיף שיהא רק דקה ולא דקה מן הדקה.

ה) ולפי זה נראה להוסיף טוב טעם להא דמפסיק בקטורת בין שחיטה לזריקה, שבה בולט שאין ההקטרה עבודה לעצמה, דאילו קטורת זו היתה עבודה כשלעצמה, היה ראוי לקבוע לה מקום לעצמו להקטירה ולסיים עבודתה, ואח"כ לשחוט ולזרוק הדם בפנים אכן היות שאין עבודה בהקטרה גרידא, כי העבודה בפנים היא רק [לשחוט ו]לזרוק דם הפר והשעיר בפנים, ע"כ מתחיל בעיקר העבודה ושוחט את פר החטאת, ובה מתחיל העבודה של בזאת יבוא אהרן, אך מכיון שא"א לסיימה ללא הקטורת בפנים, ככתוב תיכף אחר זה "ונתן את הקטורת על האש לפני ה' וכיסה ענן הקטורת את הכפורת אשר על העדות ולא ימות", ואח"כ ולקח מדם הפר והזה באצבעו, שהכתוב מנמק מדוע לא ימשיך הכהן בעבודת הפר להזות דמו לפני ולפנים, כי "ולא ימות" שיש סכנה ליכנס ללא הקטרה, ע"כ ונתן את הקטורת, ובא הקטורת באמצע ללמדנו שהוא **רק כהכשר** לכניסה, ואין כאן הפסק בעבודת הפר, ומורה ובא להדיא שהקטורת אינה עבודה לעצמה, דהרי באה באמצע עבודת הפר, ואילו היה מקדימה לפני השחיטה היה מתפרש כעבודה לעצמה.

ו) גם מתחילת הפרשה נראה כן דאם נאמר דקטורת בין הבדים עניינה כקטורת שעל מזבח הפנימי ומשמעותה עבודה לפניו ית' וא"כ באזהרת ואל יבוא בכל עת אל הקודש, כלול בזה שלא יבוא ללא הקטרת הקטורת כמו שהוא כולל שלא יבוא ללא פרו ואילו וללא שעיר חטאת ואיל העם, וכמו שדרשו

לרוקחי הקטורת הנזכרים בפרשת הקטורת (שמות ל') "ועשית אותה רוקח מעשה רוקח", בושחת ממנו הדק הנאמר בפ' קטורת, ואם שחיקה הדק הדק עדיף טפי, היו חייבים בו גם לקטורת של כל השנה, דהוה כלול במעשה רוקח, והרי רק בקטורת פנים הצריכה תורה לחזור ולשוחקה, וצריך טעם אמאי.

ג) אף שיש להביא רא' דגם בשאר ימות השנה, כשרה קטורת דקה מן הדקה, מכריתות ו' ב' ת"ר מותר הקטורת אחת לשישים או לשבעים שנה היו מפטמין אותה לחצאין. שלא היוצריכים לפטם אלא חצי שיעור מושם דמותר דששים או שבעים שנה סלקי לחצי שיעור הקטורת פעמים לשישים פעמים לשבעים או סמוך להם לפי שאין כל החפניים שוות (רש"י), הרי שהשתמשו לפעמים בכל ימות השנה ממותר ג' המנים שנשאר במכתשת ביום הכיפורים שהיה דקה מן הדקה, שערבו המותר עם הקטורת החדשה, ואין לומר שמכח ביטול אתינן עלה, דהרי מחציתו היה דקה מן הדקה, אכן אף אם נאמר שכשר הוא מכ"מ נראה שלכתחילה אין דרך רוקחי קטורת הסמים, לכתוש דק מן הדקה כמבואר לעיל, וצ"ב.

ד) ונראה בס"ד דשונה קטורת של יוהכ"פ בעצם דינה ותכליתה, מקטורת של כל השנה, שקטורת יוה"כ תכליתו [רק] להעלות העשן ולא גוף ההקטרה, ובשאר ימות השנה ענינה להעלות הקטורת לפניו ית', להקטיר קטורת בבחינת ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך, ועל כן בעי להקטיר הקטורת לפני ולפנים לפני זריקת דם הפר אחר שחיטתו, דמכיון שהעלאת עשן מקטורת שחוק, מתפזר נמוג והולך ומסתלק בשהיה מועטת, הוצרכו להסמיך תיכף להקטרה את זריקת הדם, שתיכף לקיטור הקטורת יכנס לזרוק דם הפר, ע"כ שחט את הפר לפני הקטורת, שלא יצטרך לשהות אחר הקטורת בשחיטתו, רק בתחילה שחטו וקבל דמו ונתנו לממסר, ונכנס להקטיר וכשנתמלא הבית עשן יצא ולקח הדם, ונכנס למקום שנכנס להזות דמו, בעוד שלא יתפזר ויסתלק הענן שכבר מלא את ההיכל, כשיבא להזות הדם, וכל כמה דסמיך להקטרתה עדיף טפי.

א) בסדר עבודת הקטורת לפני ולפנים, מצאנו דבר פלא, שהקטרת הקטורת היה בין שחיטת הפר של כהן גדול, לזריקת דמו של פר, ככתוב והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו ושחט את פר החטאת אשר לו (ויקרא טז), ולקח מלוא המחלתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' ומלוא חפניו קטורת סמים דקה והביא מבית לפרכת (פסוק יב) ונתן את הקטורת על האש לפני ה' וכסה ענן הקטורת את הכפורת אשר על העדות ולא ימות (פסוק יג), ולקח מדם הפר והזה באצבעו על פני הכפורת קדמה ולפני הכפורת יזה שבע פעמים מן הדם אשר באצבעו (פסוק יד), הרי שההקטרה בין שחיטה לזריקה, והוצרך הכה"ג לתת הדם לממסר שלא יקרש הדם עד גמר ההקטרה, ורק אח"כ לקח את דם הפר להזותו בקודש, והדבר פלא להפסיק באמצע עבודת הדם, בין שחיטה וקבלת הדם לזריקה בהקטרת קטורת, ולכאורה ראוי לסיים עבודת הדם בשחיטה וזריקה, ואם תאמר שקודם שנכנס להזות בקה"ק צריך לכסות את הכפורת בענן הקטורת א"כ ראוי שיקטיר הקטורת ואח"כ ישחוט הפר ויזרוק דמו בפנים. אך למה להפסיק בין שחיטה לזריקה, ובולט שיש צורך להסמיך שתי עבודות הפנים דהיינו ההקטרה לזריקה ללא כל הפסקה אפילו של שחיטה וצ"ב.

ב) בגמרא (יומא מה.) בכל יום היתה (הקטורת) דקה והיום דקה מן הדקה, (ופרש"י במשנה מג:) זו שהיה מכניס לפני ולפנים היה מחזיר ערב יום הכיפורים למכתשת ושוחקה הדק והוא ממסכת כריתות ו:) ת"ר (כתיב קטורת סמים) "דקה" מה ת"ל והלא כבר נאמר "ושחת ממנו הדק" אלא להביא דקה מן הדקה, (וכן ברש"י ויקרא ט"ז י"ב). ולא מבואר מה הטעם שקטורת הנכנס לפני ולפנים צריכה להיות דקה מן הדקה, ואולי חשיבות יתירה היא כשהיא דקה מן הדקה שיותר טוב הוא להקטרה, ולפי"ז אפשר שגם קטורת של שאר ימות השנה כשהוא דקה מן הדקה שפיר דמי, כי לא ניתן שיעור לדקה הנאמר בקטורת - מזבח - הקטורת, ושחת ממנה "הדק", **רק דסגי בדקה** אבל דקה מן הדקה שפיר טפי, אכן יותר נראה שיש שיעור מסוים [הידוע

פנים ביום הקדוש

ההקטרה, וזה פשוט.

והך דנתמלא הבית עשן דמבואר במשנה וברמב"ם דין אחר הוא, והוא דין מסויים בקטורת של לפני ולפנים, ושמעתי זה כבר מהגאון רש"ז שיחי' דהוא נלמד מהקרא דוכסה ענן הקטורת את הכפרת אשר על העדות וגו' עכ"ד, וכ"ה בקרית ספר להמבי"ט וא"כ הוא זה דין בפני עצמו שיתקיים וכסה וגו' והוא מדין המצוה של יוה"כ, ואין זה משיעורין של הקטרה בהחפצא של הקטורת, רק דבעינן שיתקיים וכסה וגו', ובהכי נגמור מצותה, ולישנא דמתניתין הוא ונתמלא כל הבית כולו עשן, הרי דלא סגי בעלות תמרתה במקום אחד, רק שכל הבית יתמלא עשן וזה קיום מצותו, וכ"ז נלמד מקרא דוכסה וגו' ולאחר שנתמלא הבית עשן כבר נגמרה המצוה ויכול לצאת אף שהתמורת עוד עולה מהקטורת.

משא"כ לענין דין מעילה נראה מלשון הרמב"ם בפ"ה מהל' מעילה הט"ז דכל זמן שהתמורת עולה עדיין מהקטורת אית בה מעילה, ורק אם כבר פסקה התמורת מלעלות אז הוא דהוי בכלל נעשה מצותו, והיינו משום דעיקר שיעורא דתעלה תמרתה הוא בדין נעשה מצותו דכ"ז שהתמורת עולה עוד הוה בכלל הקטרה ולאחר מכאן הרי הוא בכלל דשן, וא"כ כל זה הוא לענין דין מעילה ונעשה מצותו, אבל בעיקר קיום המצוה ומעשה ההקטרה עיקרו תלוי בנתינת הקטורת על האש, כמו הקטרת קומץ ואברים וכל הקטרות דעלמא, ומשעת נתינתה על האשים כבר נתקיימה מצותה לגמרי ושוב הכהן יכול לצאת ורק בקטורת של יוה"כ"פ דנאמר בה בקיום מצותה דין וכסה וגו' ע"כ צריך להיות הכה"ג דוקא בפנים עד שיתקיים דין וכסה וגו' ונגמרה מצותה.

אכן לא נתבאר בדבריו ז"ל טעמא דמילתא מאי שנא משאר קטורת דבעינן שהכהן גדול ימתין עד מילוי הבית עשן, ומש"כ שהוא מעיקר הכשר העבודה וקיום מצותה, צריך לבאר משמעות הדברים.

ועפ"י שבארנו שהקטורת של יוה"כ שונה בעצם דינה ותכליתה מקטורת של כל השנה שהקטורת של יוה"כ הוא רק להעלות העשן ולא גוף ההקטרה, ע"כ צריך הכהן להמתין, כי **המשך בעמוד הבא**

כל יום ויום לא הזכיר אף ברמז דין זה דמעלה עשן כנראה שאינו נוהג בשאר ימות השנה, אך הא דאם חסר א' מסמניה דחייב מיתה הוא כולל דכיון דלמדנו הכתוב "הקטורת – ולא ימות" דמשמע קטורת שלמה לא ימות, הא חסרה ימות, גמרינן מינה לשאר ימות השנה דהמקטיר קטורת חסרה חייב מיתה, דליכא למימר דשאני התם שהוא לפנים דהא ליכא ביאה ריקנית וכמבואר בגמרא דאיכא מ"ד שאין צורך כלל בשאר ימות השנה במעלה עשן, וסיים שם לדינא דהא דמוסיפין בקטורת שבשאר ימות השנה מעלה עשן כמבואר בה' כלי המקדש פ"ב ה"ג, אינה אלא למצוה או לעיכובא, מכ"מ חיוב מיתה ליכא אלא בחיסרה בקטורת דיום הכיפורים, ע"כ. ושמחתי מאוד בזה, דלכאורה הדבר פלא, מה נשתנה מעלה עשן דקטורת בין הבדים, שחייב מיתה עליה כשחיסרה, לקטורת של כל השנה, אכן הן הן הדברים, כיון שמטרת קטורת דיוה"כ עיקרה עלית העשן, ע"כ כשחיסרה חייב מיתה, כמו בחיסר אחת מכל סממניה, משא"כ בשאר ימות השנה, אינה חשובה כאחד מסממניה.

ח) בחידושי מרן רי"ז הלוי בסוף הספר במכתב הראשון, מבאר דהא דנתן יומא נ"ב ב' צבר את הקטורת על גבי גחלים ונתמלא כל **הבית כולו עשן** יצא ובא לו בדרך בית כניסתו, ע"כ. ומשמע מהמשנה, שאין זה סיפור גרידא שנתמלא כל הבית כולו עשן, אלא דינא קמ"ל שאין הכהן גדול רשאי לצאת עד שיתמלא הבית עשן, (וכן הוא ברמב"ם הל' עבודת יוה"כ פ"ד ה"א וממתין שם עד שיתמלא הבית עשן), ודבר זה לאו משום לתא דסדר ודין יציאה הוא דקאיתנן עלה, דהיינו שהוא לא מדיני ביאה ויציאה של לפני ולפנים האמורים ביוה"כ, רק דהוא צריך להיות בפנים **עד גמר העבודה** והוא מעיקר דין הכשר העבודה וקיום מצותה, והא דבשאר קטורת של כל ימות השנה מקטיר ויוצא לאלתר, הוא משום דבקטורת של כל השנה נגמר כל מצותה וחלות מעשה ההקטרה בזריקה על האשים, ודין תעלה תמרתו נאמר רק לענין דין נעשה מצותו של החפצא לענין דין מעילה, דכ"ז שתעלה תמרתה עוד חל בהחפצא דין הקטרה כמו באברים ומנחות עד שיעשו דשן, אבל אין זה נוגע לעיקר קיום מעשה

חז"ל הובא ברש"י "כי בענן אראה, שלא יבוא כי אם בענן הקטורת ביום הכיפורים" א"כ צ"ע דאחרי שסיים הפסוק כי בענן אראה על הכפורת, מתחיל (פסוק ג') **בזאת יבוא** אהרן אל הקודש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה וגו' ו"בזאת יבוא" הנאמר בקרא נמשך רק על הנאמר להלן, ולא על הנאמר לפני כן כי בענן ואם ביאתו וכניסתו לקודש כרוכה גם בעבודה של הקטורת הרי יבוא אהרן אל הקודש, גם בעבודת הקטורת, אמאי לא מוזכר זאת בכתוב שגם בזאת הוא בא, ומה נראה **שלא בזה הוא בא אל הקודש**, רק הקטורת היא רק כהכנה לביאתו עם הדם לזרוק וגוף **העבודה** בקה"ק, היא רק זריקת הדם של פר ושעיר, ובזאת יבוא בפר בן בקר ואיל.

ז) במשנה למלך כלי המקדש פ"ב ה"ג דן באורך בדברי הב"י או"ח סי' קל"ג בחיסר מעלה עשן בקטורת אם חייב מיתה או לא, ומביא דהר"מ שם פ"ב ה"ח כתב חיסר אחד מסמניה חייב מיתה שהרי נעשית קטורת זרה, ולא הזכיר דין היכא דחיסר מעלה עשן ובסוף הל' עבודת יום הכיפורים דין כה' כתב חיסר מן הקטורת אחת מסמניה **או מעלה עשן** חייב מיתה עליה ע"כ. והקשה ויש לתמוה דמשמע דס"ל לרמב"ם דהא דאמרין (יומא נג' א') דאם לא נתן מעלה עשן דחייב מיתה דאינו אלא ביום הכיפורים, משום דקרא דשמעינן מיניה מיתה היכא דחיסר מעלה עשן לא כתיב כי אם ביום הכיפורים דכתיב **"ענן** הקטורת – ולא ימות" ולא ילפינן מיניה לשאר ימות השנה, א"כ גם הא דאם חיסר אחת מסמניה דחייב מיתה מנ"ל שדבר זה נוהג בשאר ימות השנה דהא קרא דשמעינן מיניה מיתה היכא דחיסר אחד מסמניה ביום הכיפורים כתיב, כדכתיב **"הקטורת** ולא ימות", דמשמע הקטורת שלמה ולא חסירה, עיי"ש.

ומסקנתו, שנ"ל שכל זה ראתה עינו של רבנו וס"ל דהתנא סובר שדין זה דצריך ליתן מעלה עשן אינו אלא ביום הכיפורים דוקא ואין ללמוד הימנו לשאר ימות השנה, דכי היכי דאישתני יום הכיפורים בשיעור ההקטרה דבעינן מלוא חפניו, מה שאין כן בשאר ימות השנה הכי נמי נשתנה בחיוב העשב הזה של מעלה עשן. וזהו שבכתוב שצוה על הקטורת של

המשך מעמוד הקודם

היות שעיקר העבודה ומטרתה היא העלאת ענן הקטורת לכסות בה את הכפרת, הרי כשנמצא עומד וממתין, הרי זה כאילו הוא הוא המעלה העשן ומכסה את הכפרת בה, אף שזה נעשית מאליה, אכן הוא עושה מה שבידו ויכלתו, ועומד אצלה, כעין הנאמר במצות הדלקת המנורה, בהעלותך את הנרות, ודרשו בשבת כא' שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה, שצריך להמתין בהדלקתן עד שתתלהב האש בכל חלקי הפתילה, ולא שידליק חוד הפתילה לבדה ותיכף יסלק ידיו ואע"פ שהעליה מטבע האש בעצמה היא ואין המדליק פועל אותה. מכ"מ באחיזתו באש הרי זה נבחן כמי שהוא בעצמו עושה זאת, כמו כן הכא שהכה"ג עומד וממתין עד שיתמלא הבית עשן הרי זה כעושה ומשתדל שהענן יכסה את הכפרת, וזה חלק מן העבודה, כי וכסה ענן הקטורת את הכפורת, מוסב גם ארישא דקרא, שקאי על הכהן, ונתן (הכהן) את הקטורת, וכסה (הכהן) בענן הקטורת את הכפרת.

ט) ואדון במורא, דאחרי שנתמלא הבית עשן ביוהכ"פ. אפשר ששוב אין בה מעילה כלל אם הריחו ממנה אף שעדיין לא העלה תמרתה, דכמו שלא סגי בעלות תמרתה במקום אחד רק בעיני שכל הבית ימלא עשן ורק אז מותר לו לצאת, כמו שדייק הרב מלשון המשנה והרמב"ם, אף שהתימורת עולה עדיין, יתכן לחדש, שאחר שהבית נתמלא עשן, שוב אין בו גם משום מעילה, דרך בקטורת של כל השנה שמצותו היא עצם ההקטרה "ישימו קטורה באפך" לכן אף שהעלה כבר עשנו, מכ"מ כל זמן שהתימורת עולה עדיין מהקטורת אית בה מעילה שעדיין "לא נעשית מצותו", שמצוותה היא ההקטרה, משא"כ בקטורת של יוה"כ, יתכן לומר שאחר העלאת העשן אין בה מעילה כלל, ומדברי הרב ז"ל משמע, שגם בקטורת של יוהכ"פ, עדיין איכא דינא דמעילה אחר העלאת העשן אם עדיין התימורת עולה מהקטורת, כי עדיין לא נעשית מצותה, ומדבריו נראה דאיכא בקטורת יוה"כ גם דינא דהקטרה, אכן יתכן לומר שהנעשית מצותה דקטורת דיוה"כ, שאני מנעשית מצותה של קטורת כל ימות השנה וביוה"כ נעשית כל מצותה בהעלאת העשן וכיסוי הכפרת, ושוב

אין בה מעילה. עי' עוד להלן.

י) תמיד לג' א' (פ"י מ"ג) מי שזכה בקטורת היה נוטל וכו' התחיל מרדך ויוצא וכו', עי' רע"ב, והרש"ש שם כתב דמה שפירש הרע"ב דהוי צובר הקטורת ממשנה יומא נב' ב' הוא שלמד כן וע"ש בגמרא, דאילו במשנה שלפנינו אדרבה תנן מרדך דמשמע כה"א שם מט' ב' בברייתא דמפזרה וכו', וכמו שהעיר התו"ט וכו' ולענ"ד דדוקא בקטורת דבין הבדים ביוה"כ הוא דתנן צובר, אבל בקטורת דהיכל לכו"ע היה מפזרה והיינו דתנן הכא מרדך, וכן הרמב"ם בחיבורו לא הזכיר צבירה אלא בקטורת דמחתה בפ' ד' הל' עבודת יום הכיפורים, ובקטורת דמזבח הפנימי כתב בפ"ב מהל' תומ"ס ה"ח ומשליך הקטורת כו' עד שתתדרה על כל האש ע"כ.

וטעם ההבדל בין קטורת דיוה"כ דהלכתא דצובר לבין קטורת דשאר ימות השנה דמרדך ומפזרה, לא נתפרש, והנה ביומא מט' ב' כיצד הוא עושה או חזו את הבזך וכו' וחוזר ומחזירה לתוך חפניו וצובר כדי שיהא עשנה שוה לבוא ויש אומרים מפזרה כדי שיהא עשנה ממהרת לבוא, ופרש"י מתני' כמ"ד בברייתא דלעיל מט' ב' צובר כדי שיהא עשנה שוה לבוא, וכ"פ הרמב"ם, וגם כאן לא נתבאר טעם פלוגתתן, ולכאורה היה נראה שראוי שימהר לעשנה שתבוא לכסות את הכפרת שלא יראה [ובמאירי נתן טעם להא דצובר כדי שהכהן גדול לא יוזק מריבוי העשן] ולדברינו נראה עוד דמה שצובר שהיא עשנה שוה לבוא, הוא כדי שלא יתפוגג העשן עד שיכניס את הדם. [עיקר קפידא של וכיסה נראה שהיא על שעת העבודה, כי בשעת הוצאת כף ומחתה, כבר לא כיסה הענן את הכפרת]. והרי קטורת פנים היה דקה מן הדקה ותיכף שהיה האש אוחזת בו היה מעלה עשן כדרך קטורת כתות הדק היטב, ע"כ בקטורת ההיכל שאין בה טעם זה, מרדדה ומפזרה ע"פ כל האש כולה, שיהא ממהרת לבוא.

יא) ובזה גם יתבאר, הא דצותה תורה להקטיר הקטורת על הרצפה ללא מזבח, הרי כבוד השי"ת שכל הניתן לפניו ית', יהיה על מזבח או במה, ואע"פ שמזבח שנקר מקטירין קטורת במקומו, רמב"ם תו"מ פ"ג ה"ב, מכ"מ

הוא רק כשנעקר, אבל לצוות כן לכתחלה להקטיר על הרצפה צ"ב, ולפ"ד דעיקר ההקטרה לפני ולפנים היא רק להעלאת הענן, סגי ללא מזבח.

יב) אמנם אף אחר כל הדברים האלה, אין ספק ואמת הוא שגם הקטורת בין הבדים עבודה עצמית היא, ויש לי בזה ששה הוכחות שאין כאן מקומם, ע"כ נראה ברור ששני הענינים נמצאים וקיימים בקטורת פנים הן שהיא עבודה בעצם, וגם שבא לכסות שלא יראה את הכרובים, ומצאתי כן להדיא בחתם סופר פ' אחרי ז"ל "שני טעמים על ציווי הקטורת של יוהכ"פ לפני ולפנים, א' שכה"ג אין לו רשות ליכנס כ"א ע"י מצוות הקטרת הקטורת שמצות קטורת היא החביבה לפניו ית' מכל הקרבנות וכו', טעם ב' כדי שלא יראה את הכרובים העומדים שם" ע"כ, וחזורני ממה שכתבתי למעלה דאחר שנתמלא הבית עשן שוב אין בו מעילה דוודאי איכא בהו גם דינא דהקטרה, וכל עוד שמימור ועולה, איכא מעילה כי עדיין לא נעשית כל מצוותה.

ומה שהערנו דאם היא עבודה בעצם אין יתכן להקטיר על הרצפה, נראה שקודש הקדשים שאני מכל מקומות שבעולם כי בקודש הקדשים שבו ההשראה והגילוי שכינה הגדול והנורא, שאין למעלה הימנה בעולם כולו, הקדושה העשירית מעשר קדושות שנמנו במסכת כלים פ"א מ"ט, "עשר קדושות הן וכו', קודש הקדשים מקודש מהם שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכיפורים בשעת העבודה" ובו נמצא רק הארון והלוחות על כן רצפתה נעלית ונכבדת יותר מכל מקום שהוא, וכל כולה כל מקומה בהשוואה אחת, כי אין בה מעלה ומטה, ואין חסרון כבוד בהקטרה על הרצפה, כי הארון הלוחות והכרובים אין בו תפיסת מקום ומקום הארון אינו מן המידה, ושם אין גובה ואין כבוד, לשום דבר אחר, כי שם המדרגה של "ישימו קטורה באפך" ולא על מזבחך, קירבה נוראה, ורק הקטורת שבהיכל ו"כליל" הם שחייבים "על מזבחך", משא"כ לפני ולפנים שהוא בבחינת "באפך" ממש, בין הבדים, כל מקום שבו ראוי לכל עבודה.

מתוך ספר "קדוש ה'"
להגאון רבי בני ציון גוטפרב שליט"א

הרחמן הוא יחזיר לנו במהרה עבודת בית המקדש למקומה אמן סלה

הלכות יום הכיפורים

א. ערב יום הכיפורים הוא כ"ו ט, ולכן אין נופלין על פניהם (והא דלא קאמר משום שהוא ער"ט, י"ל אולי מפני שהוא מעשי"ת שהם ימי תפילה ותחנונים, וזה היה גובר על מה שהוא ערב י"ט ולכן קאמר מפני שהוא עצמו קצת י"ט). וכן אין אומרים בו למנצח משום דכתיב ביה יום צרה [והיום הוא קצת י"ט]. גם אין אומרים בו מזמור לתודה מפני שאסור להביא תודה בער"ט כ"ש שממעט באכילתו, ומטעם זה נמי אין לומר ה"ה רצון בפרשת הקרבנות חוץ מפרשת עולה. בבתפילת המנחה בער"ט וכן בכל התפילות שביה"כ אומרים אחר שמו"ע וידוי, והיינו 'אשמנו' ו'על חטא'. וודוי צריך להיות בעמידה ולכן אסור לסמוך על דבר שאם ינטל אותו דבר גם הוא יפול, דסמיכה כזו נחשבת כישיבה. וטוב שישחה ראשו כמו במודים. ואדם שאינו יכול לשחות אלא ע"י סמיכה, טוב יותר שיעמוד זקוף ולא יסמוך דהעמידה היא מעיקר דין וידוי והא דשוחים הוא רק ענין טוב. [אע"פ שעיקר הוידוי הוא רק 'חטאנו עוינו פשענו' מ"מ צריך לעמוד עד אחר 'על חטאים' משום דכשאומר ה'על חטא' הוא ג"כ בכלל הוידוי, ולכן צריך שיהא הכל בעמידה (שעה"צ)].

ג. המ"ב הביא שיש פוסקים שסוברים שצריך להתוודות גם אחר סעודה המפסקת, וראוי להחמיר כדעה זו, וכן נהגו בזמנינו שאומרים אז 'תפילה זכה'. ולפי"ז כשמגיע ל'חטאתי עויתי פשעתי' שבאמצע התפילה זכה, צריך לעמוד, דמכיון שע"ז הוא יוצא מצות וידוי לשיטה הנ"ל, א"כ צריך גם לעמוד אז כדי שיקיים מצות וידוי בעמידה.

ד. על עון גזל אע"פ שהשיב את הגזילה וגם פייסו צריך עדיין גם להתוודות ביוה"כ"פ לעולם, דמ"מ חטא זה הוא גם בין אדם למקום, משא"כ אם הקניט חברו בדברים אם ביקש ממנו מחילה סגי שיתודה רק ביוה"כ"פ הראשון ואפשר שגם זה אין צריך כיון שכבר פייס אותו (פמ"ג). וצ"ע הא עובר בזה על 'לא תונו' והוי עבירה שבין אדם למקום וא"כ מאי שנא זה מגזל.

ה. באמצע הוידוי מותר לענות על קדיש וקדושה ומודים דרבנן (מט"א). ואם כבר אמר 'היו לרצון' מותר לענות אמן על כל הברכות (אלף המגן). ולנוהגים כהגר"א שהוידוי הוא חלק מהשמו"ע ואין מפסיקים ב'היו לרצון' כלל אין עונים אמן, וכן לשיטתו אין עונין אפילו קדיש וקדושה.

ו. אין אומרים 'אבינו מלכינו' בערב יוה"כ לא בשחרית ולא במנחה. ואם חל יוה"כ בשבת שאין אומרים אז 'אבינו מלכינו' ביוה"כ אומרים אותו בערב יוה"כ בשחרית אבל לא במנחה.

ז. ב'אבינו מלכינו' יש לומר - רוע גזר - בנשימה אחת, והיינו שהקב"ה יקרע הרוע שיש בגזירה, ויש למחות באלו המפסיקים בין רוע לגזר.

ח. נוהגים שלוקים ל"ט מלקות בערב יוה"כ אחר מנחה שמתוך כך יתן האדם אל לבו לשוב מעבירות שבידו. והמלקה יאמר ג"פ 'הוא רחום' שהם ל"ט תיבות כנגד ל"ט מלקות, והנלקה יאמר ג"פ אשמתי בגדתי וכו'. והנלקה יהיה פניו לצפון ואחוריו לדרום, וי"א שהוא הדין איפכא, אכן י"א שהוא בדווקא, משום שעיקר חטאת האדם הוא ע"י הממון וכתב 'מצפון זהב יאתה', וכן נוהגין.

ט. נוהגין להתפלל ביוה"כ"פ כל היום עם הטלית גדול. ויש להתעטף עם הטלית מבע"י כדי שיוכל לברך עליו, ואם הוא בין השמשות, המג"א בסימן י"ח כתב דיוכל לברך דציצית אינו תלוי ביום אלא בראיה וכדכתיב 'וראיתם אותו', והמט"א כאן כתב דיתעטף בלי ברכה, ולכן לכתחילה וודאי יש לזהר ללבוש מבע"י כי אז יוכל לברך לכו"ע.

י. אומרים 'כל נדרי'. ויש לאמרו מבע"י אף לשיטת ר"ת דאומרים 'מיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה' וא"כ אינו מיפר נדרים אלא מתנה על הנדרים שידור מכאן ולהבא שלא יחולו (ותנאי זה מועיל רק אם בשעה שנודר אינו זוכר התנאי, אבל אם זוכר ואעפ"כ נודר הרי עקר הנדר) אפ"ה כיון שדמי קצת להפרת נדרים שאין מפירין נדרים בשבת וי"ט ולכן י"ל 'כל נדרי' מבע"י.

יא. עומברך הש"ץ 'שהחיינו' והקהל אומרים עמו בלחש (כתב המט"א דיש לש"ץ

ליזהר להוציא הציבור מי מהם שירצה לצאת בברכתו, ומי שמברך בעצמו לא יהיה דעתו לצאת בברכת הש"ץ. וי"ל דהא דאמר שהקהל יאמרו בלחש הוא משום שהש"ץ מוציא למי שרוצה לצאת בברכתו, ולפי"ז בזמנינו שכולם מברכים ואין אפילו אחד שיוצא מהש"ץ יכולים הקהל לברך שהחיינו בקול רם) וימיהו לגמור לפני החזן כדי שיוכלו לענות אמן. והנשים שברכו שהחיינו בשעת הדלקת הנרות יש להזהירם שלא יאמרוהו שנית עם החזן.

יב. כשחל בשבת אומרים 'ויכולו' וברכת מעין שבע לפני הפיוטים והסליחות, ואין אומרים 'אבינו מלכינו' רק בנעילה כיון שהוא גמור דין ואם לא עכשיו אימתי.

יג. בברכת השחר איכא פלוגתא אם אומרים ברכת 'שעשה לי כל צרכי', ובסימן תקנ"ד כתב המ"ב דהסכימו הרבה אחרונים שיכול לברך, והביא בשם הפמ"ג שכן נוהגין.

יד. אין אומרים 'אין כאלוקינו' לפי שבשבת אומרים אותו כדי למלאות החסר ממאה ברכות בכל יום, וביה"כ איכא הרבה שבחים ואי"צ למלאות בזה. (והיינו ד'אין כאלוקינו' אינו ברכה ממש אלא שהוא כעין ברכה כיון שהוא שבח וביה"כ"פ כבר אומרים הרבה שבחים בפיוטים דאי הוה כברכות ממש למה כתב בסימן מ"ו דיראה למלאות המאה ברכות בבשמים). וגם פיתום הקטורת אי"צ לומר שהוא כלול באמירת סדר העבודה, אבל נראה שטוב לאומרו ביחידות שהרי סימני הקטורת אינם נזכרים בסדר העבודה, ועיין ביסוד ושו"ר העבודה. ולפני מנחה י"ל פרשת קרבן התמיד ופיתום הקטורת כמו בשאר ימות השנה.

טו. במנחה אין אומרים 'אשרי ובא לציון' ומתחילין מיד 'ויהי בנסוע הארון', כי די להפסיק בין מוסף למנחה בהא דקורין בתורה. ואם חל בשבת אין אומרים 'ואני תפילתי' דהא דאומרים אותו בכל שבת הוא לפי המדרש שאמר דוד לפני הקב"ה "רבש"ע אין אומה זו כאומות העולם שהם שותים ומשתכרים ופוחזים, ואנו לא כן אלא אע"פ שאכלנו ושתינו מ"מ ואני תפילתי" וזה לא שייך ביוה"כ"פ שאין אוכלים.

טז. וקורין במנחה בפרשת העריות ומפטירין ביונה ואין אומרים קדיש אחר ההפטרה כי מה שאומר הש"ץ קדיש לפני שמו"ע קאי גם על התורה, ולפי"ז אם עושים בית שני לקריאת התורה וחוזרים אח"כ לביה"כ"נ להתפלל יש להם לומר קדיש אחר ההפטרה וברכותיה (שעה"צ רע"א).

יז. זמן תפילת נעילה הוא כשהחמה בראש האילנות והוא איזה זמן לפני שקיעה"ח, ומ"מ לא יקדימנה לפני פלג המנחה (עיין סימן רל"ג אי פלג המנחה הוא שעה ורביע לפני השקיעה או לפני צאת הכוכבים, ולשיטת הגר"א הוא שעה ורביע לפני שקיעה"ח) וצריך לגמרה מעט קודם צאה"כ, וי"א שיכולים להאריך ולהמשיך בתפילת נעילה גם בלילה ולכן אין למחות במי שממשיך תפילת נעילה בלילה (הא ודאי שאין לש"ץ להאריך בזמן שיש אנשים חלושים הצמים) ומ"מ יזהרו להתחיל מבעוד היום גדול וגם כשיאמרו החרוז 'היום יפנה' שיהיה קודם הערב שמש כדי שלא יהא כדובר שקרים לפני ה' ואם נתאחר יאמר היום פנה השמש בא ופנה.

יח. נושאים כפים בנעילה ודוקא כשהוא עדיין יום, ולכן אם הזמן קצר יאמרו הפיוטים אחר התפילה כדי שישא כפים מבע"י, ומיהו כיון דלרבי יוסי ביה"ש הוא כהרף עין לפני צאה"כ ולפני זה הוא יום ממש ונהי דלענין שבת חיישינן לביה"ש דרבי יהודה דמיד אחר השקיעה הוא כבר ביה"ש, אפשר דבזה יש להקל דנחשבה ליום כל שיש עדיין חצי שעה קודם צאה"כ [היינו צאה"כ דר"ת] בצירוף דל"ת עד תחילת שקיעה השניה הוא יום וודאי גם לרבי יהודה, ונשאר בצ"ע. ומ"מ או"א ברכינו בברכה המשולשת בתורה וכו' וכן שים שלום יכול לומר אפילו בלילה כיון שהתחיל מבע"י. (ועיין סימן תט"ו ביה"ל ד"ה נאכל שכתב שם דמעיקר הדין הלכה כרבי יוסי דעד צאה"כ הוא יום וביה"ש הוא כהרף עין וכדאמרין בגמרא, 'והא דקיי"ל דעד צאה"כ ימא הוא'. ואפשר דמה שנשאר בצ"ע הוא על מה שפסק להתיר עד חצי שעה לפני צאה"כ דר"ת, אבל עד י"ג דקות אחר שקיעה"ח יש להקל, וכן הקילו הגרש"א זצ"ל ויבלחט"א הגריש"א שליט"א).

במסכת יומא עג: נחלקו רבי יוחנן ורש לקיש אם חצי שיעור אסור מן התורה. ושם בסוגיא תלו בפלוגתא זו גם האוכל ביום הכיפורים חצי שיעור ככותבת.

והנה צ"ע דהא שיעור ככותבת ביוה"כ עניינו משום יתובי דעתא, דלא נכתב בתורה כלל שם אכילה אלא 'עינו'. ודעת כמה אחרונים שהאוכל חצי ככותבת לפני יוה"כ וסיים השיעור ביוה"כ, שחייב כרת כיון שהשלים ביוה"כ שיעור אכילה של יתובי דעתא עיין שו"ת כתב סופר ושו"ת התעוררות תשובה, ובספר אפיקי ים נחלק על זה. עיין בדבריהם באריכות.

ועכ"פ לדעת הכתב סופר צ"ע מה שהשוו איסור אכילה ביום הכיפורים לדין חצי שיעור כמו בשאר איסורי תורה. שהרי בשאר איסורי תורה כגון נבילה כל חלק וחלק הוא אכילת איסור אלא שאין בו שיעור ושם 'אכילה', ועל כן נאמר איסורא דחצי שיעור. אולם ביום הכיפורים שכל גדר האיסור הוא רק יתובי דעתיה, ולא נאמר בו כלל גדר אכילה, אם כן כשאכל פחות מכשיעור ולא הגיע כלל יתובי דעתיה מהיכי תיתי שיאסר, אחר שלא התחיל כלל לעסוק בגוף האיסור.

הבה"ח שמעון הלוי חזן
הרב ישעיהו הרצל

תשובות

במש"כ רבינו שליט"א בספר 'בן מלך' על ראש השנה ויוה"כ במאמר על גדרי התשובה – בעניין זדונות נעשות לו כשגגות בתשובה מיראה, וזדונות נעשות לו כזכויות, בתשובה מאהבה (יומא פו:). שבמאמר 'תשובה מיראה' אין הכוונה ליראת העונש. שאם כי מצונו בכל התורה שהמקיים כל התורה ושומר מצוותיה שלא לשמה ועל מנת לקבל פרס, נחשב צדיק אף שהוא מדריגה פחותה בעבודת ה'. כל זה הוא רק כל זמן שלא חטא, אבל כאשר כבר נכשל בחטא, והוא בא לחזור בתשובה, לכאורה לא יועיל לו מה שבא לשוב מחמת יראת העונש. שהרי עניין התשובה ומחילת העוונות הוא משום שבא להתפייס לפני הקב"ה, שמתחרט על עזבו

את ה' ומצטער על שמרד בו. אכן אם אינו מצטער על עצם החטא והבגידה בה', אלא שחושש מן העונש, לא נהירא איך יועיל לו התשובה, שהרי אין כאן חרטה, כי מצד רצונו היה ממשיך לחטוא אטא שחושש מן העונש, ועל כן הוא מבקש למחול עונותיו, ואין כאן ביטוי פיוס וחרטה אמיתית.

ועיין שם מה שהארין עוד בזה, והנה יש סעד לזה בדברי הראשונים בעניין זה במש"כ הרמב"ן ורש"י בישוב התמיהה על חיזוק לב פרעה שלא יחזור בתשובה, ואין ה' מעניש את פרעה ונטל ממנו הבחירה וזה לשון הרמב"ן על הפסוק - **ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אתתי ואת מופתי בארץ מצרים: (שמות ז - ג)** - **הנה פירושו בשאלה אשר ישאלו הכל, אם השם הקשה את לבו, מה פשעו, ויש בו שני טעמים, ושניהם אמת. האחד, כי פרעה ברשעו אשר עשה לישראל רעות גדולות חנם, נתחייב למנוע ממנו דרכי תשובה, כאשר באו בזה פסוקים רבים בתורה ובכתובים, ולפי מעשיו הראשונים נדון. והטעם השני, כי היו חצי המכות עליו בפשעו, כי לא נאמר בהן רק ויחזק לב פרעה (להלן פסוק יג, כב, ח טו), ויכבד פרעה את לבו (להלן ח כה, ט ז).** **הנה לא רצה לשלחם לכבוד השם, אבל כאשר גברו המכות עליו ונלאה לסבול אותם, רץ לבו והיה נמלך לשלחם מכובד המכות, לא לעשות רצון בוראו, ואז הקשה השם את רוחו ואמץ את לבבו למען ספר שמו, כענין שכתוב והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וגו' (יחזקאל לח כג):**

וכן נראה משמעות דברי רש"י שם - **ואני אקשה - מאחר שהרשיע והתריס כנגדי, וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עובדי עבודה זרה לתת לב שלם לשוב, טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי ותכירו אתם את גבורותי.**

ונראה שכוונת ברש"י בדברי הרמב"ן שאין התשובה בלב שלם כיון שאינו חוזר בו אלא משום המכות ופחד העונשים, ומפורש כאן בראשונים שהתשובה שאינה משום כבוד הבורא אלא מחמת עצם יראת העונש אינה נחשבת כתשובה.

וכן כתב הספרנו שם - **ואין ספק שולוא**

הכבדת הלב היה פרעה משלח את ישראל בלי ספק, לא על צד תשובה והכנעה לא-ל יתברך, שיתנחם מהיות מורד, אף על פי שהכיר גדלו וטובו, אלא על צד היותו בלתי יכול לסבול עוד את צרת המכות, כמו שהגידו עבדיו באמרם הטרם תדע כי אבדה מצרים, וזאת לא היתה תשובה כלל. אבל אם היה פרעה חפץ להיכנע לא-ל יתברך, ולשוב אליו בתשובה שלמה, לא היה לו מזה שום מנוע.

והנה רבינו מביא שלכאורה משמע מדברי רבינו יונה שתשובה מחמת יראת העונש כן נחשבת לתשובה מועילה. ועיי"ש שיישב זאת על פי דברי הרמב"ם הידועים במה שאמרו חז"ל לעניין קרבנות וגויטין דאף דבעינן בהו רצונו של העושה, בכל זאת די בזה שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני, 'שמאחר שהוא רוצה להיות מישראל, רוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, כבר עשה כן לרצונו'.

וכמו כן במצוות התשובה אף שזה אינו שב בפועל אלא מחמת יראת העונש, בכל זאת כיון שבפועל נפשו הוא בוודאי רוצה לשוב אל ה', אלא שיצרו תקפו, אזי כיון שמחמת יראת העונש תשש יצרו עד שקיבל עליו לשוב מחטאיו, כבר נחשב ששב אל ה' ותשובתו מקובלת.

ולפי זה אתי שפיר כי מה שהבאנו מרש"י והרמב"ן לא איירי בבני ישראל, אלא דווקא באומות העולם שאצלם לא שייך תשובה מיראת העונש.

אכן מצאתי בתנ"ך ובדברי הראשונים שיש שגם בחוטאים מישראל אין מקבלים תשובה מיראת העונש, והוא אצל בני עלי שמסופר בספר שמואל שהקב"ה היה חפץ להמיתם ולא רצה בתשובתם - **אם יחטא איש לאיש ופללו אלוקים ואם לה' יחטא איש מי יתפלל לו ולא ישמעו לקול אביהם כי חפץ ה' להמיתם** (שמואל א פרק ב, כה). ועיין שם ברד"ק שמביא כעין דברי הרמב"ן לעיל אצל פרעה.

הרב אורי הולצמן

בשבח והודיה להשי"ת הננו להודיע לכל תלמידי הקהילה הקדושה ולכל שוחרי התורה כי הופיע ויצא לאור

לקט מאמרים ושיחות בן מלך מתורתו של רבינו שליט"א

כרך א' על ענייני אלול ראש השנה עשי"ת ויום הכיפורים / כרך ב' על ענייני חג הסוכות
ניתן להשיג אצל הנציגים בבתי הכנסת ובחנויות הספרים המובחרות (לאברכי הקהילה ניתן לשלם דרך הה"ק)
בברכת כתיבה וחתימה טובה / מכון קהל עדת ירושלים

כי ביום הזה יפטר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו